

PATRIMONI ARQUITECTURA // Sònia Masmartí > TEXT // David Pujol > FOTOGRAFIA

El castell de Verdera

Al cim més alt del Cap de Creus, a 670 metres d'alçada, el castell de Verdera –documentat al segle IX– corona un excepcional conjunt monumental

Des dels seus orígens, el castell fou un recurs militar imprescindible per la defensa del territori empordanès gràcies al domini visual que tant permetia controlar els passos orientals pirinencs, els perills procedents del mar, des del golf de Lleó fins les illes Medes, com també la plana empordanesa i les muntanyes de ponent i meridionals. Sabem del cert que el castell ja existia al segle IX gràcies a un document de l'any 904, que esmenta el *castrum quod dicunt Vèrdaria*, i que, durant aquest segle i a mesura que Sant Pere de Roda prenia rellevància, s'utilitza com a referència per situar l'abadia: *subtus castro Vèrdaria, super mare, in monte qui dicitur Rodas*.

Una imatge del Port de la Selva des de dalt del castell de Verdera.

L'any 974, el comte Gausfred d'Empúries i Rosselló va fer donació del castell a Sant Pere de Roda, juntament amb una gran extensió de terres del Cap de Creus. Dins del marc de violència feudal de principis del segle XI, aquesta qüestió fou motiu de conflicte entre els comtes i els abats del monestir, que aconseguiren frenar els intents d'usurpació de la fortalesa per part dels nobles gràcies a la intercessió papal. Possiblement va ser en aquests moments que es va iniciar la construcció de l'església romànica de Sant Salvador, situada en el replà més elevat del castell, tot i que no apareixerà documentada fins a l'any 1130.

Recentment, alguns estudis qüestionen que la ubicació de l'antic castell de Verdera se situés en el mateix lloc on es troba actualment. Segons aquesta hipòtesi, on avui hi ha el castell i fins al segle XIII només s'hi hauria construït l'església de Sant Salvador i el que en els documents s'anomena *Castrum Vèrdaria* se situaria a poca distància al nord de la mateixa carena.

El nou castell del segle XIII. L'absència de notícies durant els segles XII i bona part del XIII, podria indicar que el castell va quedar en desús fins que els comtes d'Empúries van edificar-ne un de nou l'any 1283. Així, el mes de febrer d'aquell

any el comte va reconèixer la propietat de Sant Salvador i de l'antic castell de Verdera al monestir de Sant Pere de Roda, però establí que en cas de guerra contra un enemic més fort, podria fer-ne ús. Al cap de pocs mesos i malgrat les protestes de l'abat, el comte va donar l'ordre de construir el nou castell. El bisbe de Girona va actuar de mediador en el conflicte i acceptà l'obra amb la condició que al cap de tres anys la fortalesa fos retornada al cenobi. Malgrat tot, aquest acord no es va dur mai a terme perquè dos anys després de la seva construcció, durant la invasió de l'Empordà de les tropes de Felip l'Ardit, el castell fou ocupat pels francesos durant uns mesos.

Quan es va poder recuperar de nou el castell, el comte va fer col·locar una làpida que commemorava tots aquests fets damunt la porta d'entrada. Així, les restes que avui es conserven correspondrien al castell que es va construir en aquesta època.

Els comtes van continuar retenint el castell i, probablement amb la intenció que això continués així, Joan I d'Empúries es va fer edificar una habitació a l'interior de la fortalesa, i va deixar en el seu testament 10.000 sous a l'abadia de Sant Pere de Roda en compensació per haver-se'n apropiat i amb l'ordre dirigida als seus successors que el castell no causés mai cap perjudici al monestir. En aquest moment, i almenys fins el 1393, tenim documentat que la fortalesa es trobava sota el control directe d'un castlà, un vassall del comte responsable de la custòdia i salvaguarda del castell i també encarregat de custodiar-hi presoners confinats pel comtat. També sabem que l'any 1370 tenia cura de l'església un ermità que captava almoïna, destinada al manteniment del temple, dels pelegrins que hi arribaven des de Sant Pere de Roda.

Podem situar a començament del segle XV l'abandonament definitiu del castell com a fortalesa i també, probablement, la desconsagració de l'església de Sant Salvador. Tot i així, la innegable utilitat estratègica de l'indret va fer que durant els segles següents es mantingués com un punt de guaita privilegiat per defensar les poblacions del cap de Creus dels atacs de la pirateria.

A mitja hora del monestir. En poc menys de mitja hora es pot pujar al castell des de l'entrada del monestir. Un cop a dalt, s'identifiquen algunes de les estructures que n'havien format part. Abans d'entrar al recinte emmurallat trobem la cisterna, una construcció quadrangular coberta amb una volta apuntada i dins la qual encara avui hi ha algun bassal d'aigua procedent de les capes freàtiques que afloren al cim de la serra de Verdera. Des d'aquest punt, es té una bona perspectiva de les muralles, construïdes amb llicorelles de la mateixa muntanya. Al llarg del sector oriental de la muralla hi ha un total de set bestorres –torres amb el costat intern obert– tres de planta semicircular i quatre de planta rectangular o trapezoidal, disposades en alternança. També hi trobem una poterna –un accés secundari– amb llinda que encara conserva els forats de la polleguera o de l'eix pel qual se sostenia la porta de fusta.

L'entrada principal a la fortalesa es fa encara avui per l'ampla arcada de mig punt adovellada, amagada al costat sud-oest de la torre d'accés. Un cop dins, es poden diferenciar clarament dos espais segons la seva funció. D'una banda, a la zona del cim més elevat hi ha les restes de l'església, un edifici de tres naus i tres absis del qual es conser-

ven bona part dels murs laterals, una part de l'entrada de ponent i una minsa resta de l'absis nord. Els murs són construïts amb petites pedres rectangulars, molt comunes en esglésies catalanes del segle XI. També són visibles algunes de les bases de planta quadrada dels pilars que separaven les naus laterals de la central. A l'entrada principal, es conserva una petita sala coberta amb una volta d'aresta, oberta per tres bandes mitjançant arcades de mig punt i que degué actuar com a distribuïdor. Al costat de migdia d'aquesta sala trobem un espai de planta quadrada del qual es conserven part dels murs i on a la banda del penya-segat se situaria el llegendari Salt de la Reina, avui protegit amb una barana. També trobem en aquest indret una minúscula construcció amb una obertura al terra que probablement tenia la funció de latrina.

D'altra banda i pel que fa a la resta del recinte d'intramurs, hauria estat destinat als edificis i elements relacionats amb la funció militar i defensiva del castell. Finalment, a l'extrem nord-est del recinte fortificat hi ha la gran bestorra, l'única que conserva l'arc de mig punt i la volta de mitja esfera encara amb restes d'encanyissat. Aquesta torre nord, visible des de molt lluny, constitueix l'element més característic del cim de la serra de Verdera i juntament amb les altres restes del castell conformen un dels perfils més inconfusibles de la comarca.

Restes del castell. A l'esquerra, la gran bestorra nord.

